

Ograniczenia pomocy świadczonej przez uniwersyteckie poradnie prawne

Katarzyna Furman-Łajszczak*

Streszczenie:

Od powstania pierwszych poradni uniwersyteckich w Polsce minęło 15 lat.

Intencją autorki artykułu jest ponowne podjęcie wątków debaty, która toczyła się na łamach pierwszego numeru czasopisma „Klinika”. Artykuł przedstawia charakter pracy studentów oraz jej ograniczenia. Autorka szeroko opisuje istotę pomocy świadczonej przez studentów uczestniczących w zajęciach poradni uniwersyteckiej, prezentuje również argumenty na poparcie tezy mówiącej o konieczności stworzenia prawnych ram wsparcia bezpłatnego poradnictwa w Polsce.

Summary:

15 years has passed since the first university legal clinic in Poland has been founded.

Author of the following paper intends to retake the topics of the debate presented on the pages of the first issue of the “Klinika” journal (published that time by the Jagiellonian University). Article shows the characteristics and limitations of students work. Author broadly describes the nature of assistance provided by students participating in the activities of university legal clinics and presents the arguments for creation a legal framework to support free legal advice in Poland.

Od powstania pierwszych uniwersyteckich poradni prawnych w Polsce (ang. *legal clinics*) mija właśnie 15 lat. Niniejszy artykuł ma w swym zamierzeniu wytworzyć pole do podjęcia wątków debaty toczącej się na łamach pierwszego numeru czasopisma „Klinika”. Przedstawia również argumentację na poparcie tezy o konieczności stworzenia prawnych ram wspierających nieodpłatne poradnictwo prawne. Autorka próbuje ukazać pracę studentów z punktu widzenia potrzeb klientów uniwersyteckich poradni prawnych.

Standardy działalności poradni uniwersyteckich w Polsce

W Polsce działa obecnie 25 poradni prawnych¹, które opieką i wsparciem otacza, obchodząca w tym roku 10-lecie działalności, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych (dalej: FUPP). Przynależność poradni do sieci stworzonej przez FUPP² pozwala na przyjęcie założenia, że świadczone przez studentów porady prawne spełniają najwyższe standardy poradnictwa, które wypracowane zostały przez ekspertów ruchu klinicznego na przestrzeni lat. **Do najbardziej podstawowych standardów działalności uniwersyteckich poradni prawnych, dla których spełnienia zaistnieć musi szereg czynników, zalicza się:**

- ▶ obowiązek zapewnienia przez poradnię rzetelności świadczonych usług,
  - ▶ prowadzenie nadzoru merytorycznego kadry dydaktycznej nad pracami studentów,
  - ▶ obowiązek zachowania przez pracowników poradni oraz studentów poufności udzielania porad, a także zapewnienia odpowiedniego zabezpieczenia powierzonych dokumentów,
  - ▶ obowiązek zapoznania każdego klienta poradni z regulaminem udzielania porad prawnych, informacjom tym (obok pisemnej formy) towarzyszyć powinny ustne wyjaśnienia treści mogących sprawić klientowi trudności,
  - ▶ obowiązek posiadania ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej z tytułu prowadzonej działalności.
- Dochowanie standardów możliwe jest dzięki wdrożeniu działań związanych z organizacją pracy zarówno studentów, jak

i całej poradni. Do działań tych zaliczyć należy organizowanie cyklicznych zajęć merytorycznych dla studentów wyłonionych w drodze procesu rekrutacyjnego do poradni (seminaria w poszczególnych sekcjach, a także seminaria ogólnokliniczne, szkolenia). Opiekunowie oraz pracownicy administracyjni powinni czuwać nad niedopuszczeniem do nierównomiernego przydzielania studentom nowych spraw. Zarówno dla klientów, jak i dla studentów poradni do dyspozycji pozostawać winien sekretariat poradni wraz z odpowiednim zapleczem technicznym, zapewniającym warunki pracy pozwalające na prawidłowe wywiązywanie się z obowiązków. Sekretariat powinien być również miejscem, w którym klienci mogą uzyskiwać informacje zarówno o możliwości uzyskania porady prawnej, jak i o stanie ich sprawy przyjętej do poradni. Klientami poradni mogą być jedynie osoby, które ze względów finansowych nie mogą ubiegać się o skorzystanie z odpłatnej pomocy prawnika. Jeżeli w trakcie udzielania pomocy powstaną zasadne wątpliwości co do stanu majątkowego klienta (który wcześniej winien zaświadczyć o spełnieniu podstawowego warunku korzystania z pomocy poradni uniwersyteckiej), studenci po nieuzyskaniu satysfakcjonujących wyjaśnień winni odmówić dalszego prowadzenia sprawy. Poradnie objęte są również obowiązkiem

* Klinika Prawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

¹ Szerzej na temat definicji poradni uniwersyteckich zob. M. Król (red.) M. Ustaborowicz, S. Wojtczak, M. Wysoczyńska, P. Łabieniec, Etyka zawodów prawniczych. Metoda case study, Warszawa 2011, s. 115.

² Zob. szerzej: <http://www.fupp.org.pl>.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

sprawozdawczym wobec władz FUPP. Na podstawie informacji przekazywanych przez poszczególne poradnie opracowywany jest roczny raport z prac studentów, dzięki któremu możliwy jest okresowy monitoring wszelkich aspektów poradnictwa uniwersyteckiego³.

Podkreślane wielokrotnie, równoważne **cele istnienia poradni** (zapewnienie nieodpłatnej pomocy prawnej osobom niezamożnym oraz cel edukacyjny) przyświecają nowo powoływanym poradniom i powinny stanowić podwaliny funkcjonowania wszystkich analogicznych im podmiotów. Wskazuje się, że wymienione wyżej cele wspólnie się uzupełniają. *M. Skrodzka* stwierdza, że „chęć niesienia pomocy prawnej osobom ubogim przez członków UPP jest elementem, bez którego realizacja celu edukacyjnego – podnoszenia kwalifikacji przeszłych profesjonalistów – oraz rozbudzenia w nich świadomości i wrażliwości na otaczające ich problemy społeczne i bardzo częsty brak pomocy w rozwiązywaniu tych problemów ze strony państwa nie byłoby możliwe⁴”. Zajęcia w poradniach prawnych nie tylko tworzą warsztat dla przyszłej pracy absolwentów prawa, ale również uwrażliwiają ich na problemy osób ubogich, pozwalają dostrzec problemy polskiego społeczeństwa. Powyższe znajduje potwierdzenie w słowach *A. Rosner*. Opisując pozytywne rezultaty wprowadzenia do programów studiów prawniczych przedmiotów takich jak kliniki prawa czy „Prawo na co dzień”⁵, *A. Rosner* zwróciła uwagę na wielowymiarowość tych zajęć, które w ocenie autorki przygotowują studentów do dalszej pracy zawodowej „według zasad triady: wiedza – umiejętności – postawy⁶”.

Charakter pomocy udzielanej przez studentów

Zaangażowanie chęci i czasu studentów w połączeniu z wypełnieniem zalecanych standardów gwarantuje klientom poradni uniwersyteckich pomoc na najwyższym poziomie. Jest to jednak pomoc podlegająca ograniczeniom związanym z obowiązującymi w Polsce rozwiązaniami prawnymi. Zagadnienie to sygnalizowane było już w 1999 r. Na łamach pierwszego numeru czasopisma „Klinika” *M. Szewczyk* wskazywała, że „obowiązujące w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości regulacje prawne limitują (...) możliwości studenckiej działalności »profesjonalnej« i zmuszają do działań jedynie przez prawo dopuszczonych⁷”. Autorka wskazała możliwy zakres działań studentów, którzy mogli wówczas m.in. reprezentować klientów przed kolegiami ds. wykroczeń czy też uzyskać status kuratora w konkretnej sprawie, wyraziła również nadzieję, iż „być może po ostatecznej reformie sądownictwa uda się w przyszłym ustawodawstwie zachować te uprawnienia przed sądami grodzkimi⁸.” Tak się jednak nie stało, dlatego też za aktualne nadal uznać trzeba słowa *M. Szewczyk* charakteryzujące pomoc studentów: „studenci opracowują dla klientów projekty pism procesowych, informują ich o przysługujących im prawach, wskazują sposoby rozwiązywania istniejących konfliktów, ostrzegają przed pułapkami i wytaczają kierunki postępowania. Niejednokrotnie, nie mogąc reprezentować klienta przed sądem, studenci jednak towarzyszą mu na rozprawie, siedząc w ławach dla publiczności, a po zakończonej rozprawie omawiają z nim dalsze stadia postępowania. To bardzo odpowiedzialne zajęcie, dające studentowi olbrzymią satysfakcję i zobowiązujące go do dogłębnej i wszechstronnej analizy sprawy⁹”.

Ponadto studenci mogą brać udział w postępowaniach o charakterze administracyjnym, zgodnie bowiem z art. 33 § 1 KPA pełnomocnikiem strony może być osoba fizyczna posiadająca zdolność do czynności prawnych.

Dzięki tej możliwości studenci uczestniczący w zajęciach mogą reprezentować klientów poradni w postępowaniach o nadanie statusu uchodźcy – dzieje się tak w przypadku specjalizowania się niektórych sekcji poradni w pomocy uchodźcom.

Praca studentów uniwersyteckich poradni prawnych stanowi zatem wsparcie niezamożnych obywateli naszego państwa jedynie w pewnym wycinku działalności prawniczej. Zarówno na początku działalności poradni uniwersyteckich, jak i obecnie studenci prawa mogą służyć klientom poprzez sporządzanie opinii prawnych, pism procesowych, stanowisk prawnych, odpowiedzi na pisma urzędowe. To, co najważniejsze – z czym wielokrotnie klienci poradni nie mogą się pogodzić – to fakt, że studenci nie mogą reprezentować klientów w sądach. Klienci są szeroko informowani o ograniczonych możliwościach pomocy (niejednokrotnie już na etapie rozmowy telefonicznej, zmierzającej do przyjęcia klienta na spotkanie w poradni). W związku z celem edukacyjnym, jaki przyświeca zajęciom w poradniach, opinia prawna przedstawiana klientom musi zawierać jak najszerze ujęcie tematu, a także wszystkie możliwe do przeprowadzenia w danej sprawie możliwości prawnego działania. Studenci nie podejmują za klientów decyzji co do wyboru jednej z dróg, lecz starają się zapoznać ich ze wszystkim konsekwencjami towarzyszącymi danemu wyborowi. Ostateczną decyzję winien zawsze podejmować klient. W związku z tym, że zarówno studentów, jak i pracowników poradni nie obowiązuje zachowanie tajemnicy zawodowej (który to obowiązek ciąży m.in. na adwokatach czy też lekarzach¹⁰), są zawsze zobowiązani do ewentualnego złożenia zeznań (jako świadkowie) przed organami wymiaru sprawiedliwości oraz ścigania co do wiedzy, jaką posiadli o danej sprawie. Nie znajdzie tu bowiem zastosowania art. 178 KPK, stanowiący, że nie wolno przesłuchiwać jako świadków obrońcy lub adwokata (działającego na podstawie art. 245 § 1 KPK) co do faktów, o których dowiedzieć się mogli, udzielając porady prawnej lub prowadząc daną sprawę. W art. 24 zaproponowanego przez ekspertów FUPP projektu ustawy o świadczeniu pomocy prawnej przez uniwersyteckie poradnie prawne z 2000 r. przewidziano postanowienie o stosowaniu do pracy studentów, a także pracowników poradni tajemnicy adwokackiej¹¹. Projekt ten zakładał zatem rozszerzenie katalogu osób objętych tajemnicą i poszerzenie go o przedstawicieli poradni.

³ W raporcie tym (dostępnym na wspomnianej wcześniej stronie internetowej FUPP) znaleźć można informacje m.in. o liczbie spraw przyjętych do poradni uniwersyteckich w danym roku, problemach, z którymi klienci zwrócili się do poradni, liczbie studentów udzielających porad w danej poradni.

⁴ *I. Kraśnicka* (red.), *Metodologia pracy w SPP*, Warszawa 2009, s. 588.

⁵ Zob. szerzej: *M. Płatek*, *Fajna sprawa, uczyć prawa*, Warszawa 2008.

⁶ *Ibidem*, s. 15.

⁷ *M. Szewczyk*, *Idea uniwersyteckich poradni prawnych*, *Klinika* 1999, Nr 1, Uniwersytet Jagielloński, s. 17.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *M. Szewczyk*, *op. cit.*, s. 17–18.

¹⁰ Zob. art. 180 KPK.

¹¹ Tekst projektu ustawy odnaleźć można m.in. w nr. 1 (2) *Kliniki* z 2000, s. 16–49.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Proponowana treść art. 24 projektu ustawy mogłaby wpłynąć na zapewnienie większego komfortu klientom poradni.

Poradnie nie mogą podejmować się prowadzenia spraw, w których działa już prawnik reprezentujący jeden z samorządów. Nie ma też możliwości uzyskania szybkiej ustnej porady prawnej – wiąże się to z koniecznością każdorazowego akceptowania treści opinii, pisma procesowego u opiekuna poradni czy też danej sekcji (w zależności od organizacji poradni).

Wszelkie porady udzielane są wyłącznie na piśmie, niezależnie od rangi sprawy¹². Warsztat pracy studentów nie różni się znacznie od pracy profesjonalnego prawnika, który zmierza do udzielenia porady. *M. Bober* w tekście poświęconym działalności studenckiej poradni prawa medycznego (działającej w Krakowie) wskazuje, że: „ramach całościowego prowadzenia sprawy studenci podejmują następujące czynności: zbierają wywiad, gromadzą stosowną dokumentację, przygotowują pisma procesowe oraz towarzyszące im opinie prawne, a także udzielają klientom »wsparcia« podczas procesu sądowego¹³”. Autorka podkreśla dalej, że termin „wsparcie”: „wydaje się w tym przypadku najbardziej adekwatny, jako że studenci działający w poradni nie mają legitymacji procesowej do formalnej reprezentacji klientów przed sądem¹⁴”. Mowa więc jedynie o asyście, której student udziela klientowi. Potwierdza to również stanowisko przedstawicieli ruchu klinicznego, którzy opisując charakter pomocy, stwierdzają, że „pomoc prawna udzielana w studenckich poradniach prawnych w Polsce nie wiąże się z reprezentowaniem klientów kliniki w sprawie – studenci nie są ich mandatariuszami. Zadaniem studenta jest ustalenie stanu prawnego, zdiagnozowanie problemu, ustalenie możliwych rozwiązań prawnych i poinformowanie interesanta, jakie przysługują mu w danej sytuacji prawa i obowiązki – ze wskazaniem najlepszego i możliwego w tej sytuacji rozwiązania prawnego¹⁵”. Na gruncie tych rozważań autorzy wskazują, że przygotowywana w ramach poradni studenckiej opinia ma jedynie charakter doradczy i informacyjny¹⁶. W każdej sprawie, która tego wymaga, klienci poradni informowani są o możliwości skorzystania z pomocy adwokata z urzędu. W zależności od potrzeb klientów wnioski o przyznanie adwokata z urzędu są przygotowywane przez studentów. **Od momentu przyznania adwokata poradnia powinna zrezygnować z dalszego prowadzenia sprawy.** Zdarzają się jednak przypadki, w których do poradni prawnej zgłaszają się klienci, którzy wcześniej korzystali z pomocy adwokata z urzędu, a która – w ich odczuciu – okazała się niewystarczająca czy też nie byli z niej zadowoleni. Klienci są informowani o możliwości przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego wobec prawnika.

Jednym z największych ograniczeń jest ograniczenie czasowe związane z udzielaniem porady. Klienci liczyć się muszą z koniecznością oczekiwania. Pomoc prawna nie może zostać udzielona natychmiast. Czas potrzebny jest na opracowanie opinii, a także skonsultowanie treści opinii (pisma procesowego) z osobą nadzorującą w danej poradni prace studentów. Jest to niewątpliwie okoliczność, która może wpływać na możliwość uzyskania pomocy przez osoby niezamożne, które nie-

jednokrotnie decydują się na zwrócenie się z prośbą o pomoc w ostatniej chwili. Oczywiście, można argumentować, że każda osoba powinna dochować staranności w dbaniu o swoje sprawy i szukać pomocy odpowiednio wcześniej. Czasem jednak klienci poradni znajdują się w tak trudnych sytuacjach życiowych, że fakt, iż zwracają się do poradni prawie w ostatnim dniu (np. terminie do wniesienia pozwu, sprzeciwu od wyroku nakazowego), jest w pełni zrozumiały. Należy pamiętać, że klientami poradni są osoby starsze, niedołążne, niepełnosprawne. Ponadto niejednokrotnie zdarza się, że klienci poradni muszą pokonać pewien dystans, zamieszkują bowiem tereny w pobliżu miasta będącego ośrodkiem akademickim. Te okoliczności wpływają na ograniczone możliwości uzyskania pomocy nieodpłatnej przez osoby z mniejszych miejscowości, niejednokrotnie borykające się z problemami żywymi.

Rola poradni prawnych w budowaniu postaw obywatelskich

Studentnie spotykają się z klientami ubogimi, którzy niejednokrotnie „nie wierzą” w prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Rolą studentów jest w takich wypadkach **pokazanie możliwości działania i ukazanie prawnych ram danej sytuacji.** Klienci poradni to często ludzie głęboko skrzywdzeni przez mechanizmy społeczne i środowiskowe, osoby, którym trudno jest zwięźle przedstawić stan faktyczny sytuacji, w której się znaleźli. Zebranie wywiadu wymaga od studentów ogromnej wrażliwości, a także umiejętności zadawania pytań formą i treścią dostosowanych do klientów. Rola studentów może się niekiedy okazać znacząca w budowaniu postaw obywatelskich. Przedstawiając sfrustrowanym ludziom możliwości działania, mogą wpływać na budowanie ich postawy wobec państwa, być może zwiększyć zaufanie do organów władzy. Jak wskazuje *T. Pietrzykowski*, jest to możliwe dzięki pokazaniu, że „określony porządek prawny jest godny jego przestrzegania¹⁷”. Jednocześnie autor podkreśla, że „należy zwrócić uwagę na pogląd, w myśl którego nawet jeżeli trudno znaleźć przekonujące racje przemawiające za istnieniem powszechnego moralnego obowiązku posłuszeństwa państwu, każdy obywatel może sam, własną decyzją, przyjąć postawę szacunku wobec prawa¹⁸”. Niewątpliwie studenci poradni mogą się przyczynić do wyrabiania wśród obywateli pożądanych postaw. Niejednokrotnie poradnie są również postrzegane jako ostatnie podmioty, do których zwrócić się można w sytuacjach na pozór bezradziejnych, w poszukiwaniu, tak często szukaną przez klientów poradni uniwersyteckich, „sprawiedliwości¹⁹”.

¹²O zasadach udzielania porad oraz organizacji pracy studenta zob. szerzej: *B. Namysłowska-Gabrysiak*, Studencka poradnia prawna. Kompendium dla studentów, Warszawa 2008, s. 4 i n.

¹³*I. Kraśnicka* (red.), *op. cit.*, s. 597.

¹⁴*Ibidem*.

¹⁵*M. Król* (red.), *M. Ustaborowicz, S. Wojtczak, M. Wysoczańska, P. Łabieniec*, *op. cit.*, s. 117–118.

¹⁶*Ibidem*, s. 118.

¹⁷*T. Pietrzykowski*, *Etyczne problemy prawa*, Warszawa 2011, s. 272.

¹⁸*Ibidem*.

¹⁹Pozostawiam rozważania filozoficzne co do jej istoty poza artykułem. Polecam *B. Wojciechowski, M.J. Golecki* (red.), *Rozdroża sprawiedliwości we współczesnej myśli filozoficzno-prawnej*, Toruń 2008; *S.J. Karolak*, *Sprawiedliwość. Sens prawa. Eseje*, Warszawa 2007.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Aktualne zagadnienia towarzyszące działalności uniwersyteckich poradni – postulaty zmian

Aktualne pozostają słowa A. Zolla, który w 1999 r. dostrzegł konieczność stworzenia prawnej regulacji dotyczącej poradnictwa studenckich poradni²⁰. Autor ten wskazywał próżnię prawną, z którą mamy do czynienia do dziś, i odwoływał się do przykładu Stanów Zjednoczonych, gdzie studenci dopuszczani są do udziału w postępowaniach sądowych²¹. A. Zoll stał na stanowisku, że „także w naszym kraju idea ta może być użyteczna – stwarza się w ten sposób szansę na zapewnienie osobom ubogim (a mamy do czynienia z niezwykle trudnymi sytuacjami życiowymi i spotykamy się z wypadkami nędzy czy nieszczęść losowych, które trudno sobie wyobrazić) odpowiedniej opieki także w postępowaniu sądowym²²”. Autor wskazywał również, że „może być atrakcyjne dla naszego ustawodawcy przemyślenie, czy uniwersyteckich poradni prawnych nie wprowadzić do systemu bezpłatnej opieki prawnej dla ludzi ubogich. Mogłyby się one stać nieodłącznym składnikiem funkcjonowania »prawa ubogich« w naszym kraju. Być może byłoby możliwe powiązanie tej idei z instytucją sądów grodzkich, przewidzianych dla rozstrzygania spraw bagatelnych, a często życiowo istotnych²³”. Tak się jednak nie stało i mimo wieloletnich prac nad ustawą o bezpłatnym poradnictwie nie zostały przyjęte przepisy, które w jakikolwiek sposób odnosiłyby się do poradni studenckich i dzięki temu wpływały na poprawę losu osób niezamożnych.

Wobec toczącej się obecnie debaty na temat przeprowadzenia deregulacji rynku usług prawnych dużo bardziej dyskusyjnie wydaje się powierzenie możliwości reprezentacji w sądach osobom bez ukończonej aplikacji (legitymującym się tytułem magistra) niż studentom uczestniczącym w zajęciach klinicznych. Powierzenie takiej możliwości osobom przygotowującym do tego podczas zajęć warsztatowych (o absolwentach studiów prawnych w obecnym kształcie nie można tego powiedzieć), prowadzonych aktywnymi metodami nauczania, wydaje się zwiększać gwarancje związane z jakością reprezentacji. Wprowadzając zmiany związane z rynkiem usług prawnych, nie można zapominać o interesach osób najuboższych.

Ponad 15 lat nieprzerwanej działalności uniwersyteckich poradni prawnych, doświadczeń klinicystów, a także ekspertów związanych z bezpłatnym poradnictwem upoważnia niejako osoby związane ze środowiskiem klinicznym do głośniejszego wypowiedzenia postulatów zmian, które znacząco mogłyby wpłynąć na poprawę sytuacji osób niezamożnych, a także zmieniłyby specyfikę pracy studentów. Jedną z postulowanych zmian powinna być możliwość zapewnienia studentom wglądu do aktu sądowych klientów, którym udzielają oni porady. W niektórych sprawach brak dostępu do akt sądowych w znacznym stopniu utrudnia pomoc klientom. Oczywiście zmiana ta wiązałaby się ze zwiększeniem czasowego zaangażowania studentów. Obecność studenta w sądzie nie mogłaby wpływać na jego nieobecność na zajęciach sekcji czy też seminarium ogólnoklinicznym. Zmiana ta wiązać się zatem powinna ze zwiększeniem liczby godzin lekcyjnych przewidzianych na zajęcia kliniczne.

O ograniczeniach związanych z uniwersyteckimi poradniami prawnymi mówić również można w kontekście ograniczeń dostępności zajęć klinicznych dla studentów prawa. Każdego

roku jedynie kilka procent studentów tego kierunku może uczestniczyć w zajęciach klinicznych – wyposażających ich w umiejętności praktyczne, przydatne w pracy zawodowej. Możliwość zwiększenia szans dobrego startu zawodowego na rynku pracy mają jedynie nieliczni. Nie postuluję tu uczynienia z zajęć klinicznych przedmiotów obowiązkowych – z przyczyn organizacyjnych nie wydaje mi się to możliwe na największych polskich uczelniach – ale proponuję uczynienie z kształcenia klinicznego modelu stanowiącego wzór dla obieranych zmian w szkolnictwie wyższym²⁴. Wypracowane przez klinicystów aktywne metody nauczania (m.in. symulacje, *moot courts*), a także rozwiązania organizacyjne przyjęte w poradniach prawnych (małe grupy studentów) mogą być wykorzystane przez pozostałych nauczycieli akademickich oraz stanowić przykład dobrych rozwiązań dla osób, których decyzje wpłyną na kształt przyszłego szkolnictwa wyższego.

Przyszłość nieodpłatnego poradnictwa prawnego

Pomimo że praktycznie od końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku toczą się szeroko zakrojone dyskusje społeczne dotyczące potrzeby prawnego uregulowania kwestii nieodpłatnej pomocy prawnej świadczonej na rzecz ludzi ubogich i zagubionych społecznie przez rozmaite instytucje pomocowe, w tym studenckie poradnie prawne, jak również instytucje pozarządowe, dotychczas nie zostały stworzone trwałe mechanizmy wsparcia poradni – wykraczające poza dorobek klinicystów. Wszyscy uczestnicy dyskusji są zdania, że tego typu regulacja jest niezbędna ze społecznego i prawnego punktu widzenia²⁵.

Twórcy opracowanego w 2003 r. raportu z monitoringu dostępności nieodpłatnej pomocy prawnej, który ukazał się w ramach projektu „Działania na rzecz poprawy dostępu do wymiaru sprawiedliwości w Europie Środkowej i Wschodniej”, wskazywali na konieczność stworzenia przez Radę Ministrów założeń do ustawy o pomocy prawnej²⁶.

Działania podjęte w ramach projektu miały na celu „uczynienie problematyki dostępu do pomocy prawnej przedmiotem poważnej debaty publicznej, angażującej organa państwowe, korporacje prawnicze, reprezentantów sektora pozarządowego²⁷”. Cel ten udało się osiągnąć, nadto w życie wcielone zostały również inne założenia wypracowane w projekcie. W dalszym ciągu jednak dostrzec można brak kompleksowej, ustawowej regulacji, której przyjęcie znacząco poprawiłoby sytuację osób niezamożnych.

²⁰ Zob. F. Zoll, O klinicznej metodzie nauczania, *Klinika* 1999, Nr 1 s. 31–41.

²¹ *Ibidem*, s. 40.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Na temat kształcenia klinicznego w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego zob.: A. Korybski, Kształcenie kliniczne na studiach prawnych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce), *Klinika* 2012, Nr 12(16), s. 15 i n.

²⁵ M. Król (red.), M. Ustaborowicz, S. Wojtczak, M. Wysoczańska, P. Łabieniec, *op. cit.*, s. 116.

²⁷ Ł. Bojarski, Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2003, s. 14.

²⁷ *Ibidem*, s. 9.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Bardzo cieszy fakt, że obecnie prowadzony jest w Polsce projekt mający na celu zwiększenie kompetencji poradniczych instytucji, który objął swym zasięgiem również poradnie studenckie. Jednym z celów projektu jest wyposażenie i poszerzenie wiedzy osób niezamożnych o to, jakie mają możliwości korzystania z usług bezpłatnego poradnictwa prawnego i obywatelskiego. Projekt ten realizowany jest z funduszy pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, zaś prowadzącymi są: Departament Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Instytut Spraw Publicznych, Instytut Prawa i Społeczeństwa INPRIS, Związek Biur Porad Obywatelskich oraz FUPP.

Adresatami projektu są przedstawiciele kierownictwa instytucji publicznych i niepublicznych wpierających poradnictwo prawne i obywatelskie, przedstawiciele powiatów, gmin, województw, przedstawiciele trzeciego sektora działający na rzecz

ruchu poradnictwa obywatelskiego i prawnego, a także wszystkie pozostałe osoby zawodowo związane z udzielaniem porad obywatelskich. Podmioty odpowiedzialne za przeprowadzenie projektu przewidują prace polegające zarówno na dokonaniu diagnozy obecnego stanu poradnictwa obywatelskiego i prawnego w Polsce, opracowaniu rekomendacji – modułów funkcjonowania poradnictwa, a także upowszechnieniu wyników badań, jak i opracowaniu rekomendacji w środowisku związanym z poradnictwem prawnym i obywatelskim.

Wyrazić należy nadzieję, że podczas warsztatów, seminariów i konferencji związanych z realizacją projektu na nowo podjęte zostaną treści dyskusji toczącej się w środowisku związanym z poradnictwem studenckim i problemy niezamożnych obywateli naszego kraju będą miały szansę ponownego wybrzmienia.

Europa i Azja – uczyliśmy się nawzajem

Liubou Krasnitskaya*

Summary:

Without doubts we can state that legal services are one of the several key elements affecting the access to justice. When the research on that mechanism is carried out it would be good to pay attention to other research areas such as legal education and the legal profession in the society. European Commission for the Efficiency of Justice regularly collects and analyzes data concerning the access to justice from the European Union countries. Although the Eastern Partnership countries do not conduct such research regularly, the national reports are prepa-

red while scholarship and/or social projects are being realized. The article was composed based on the legal studies in Belarus, a research project on access to justice for the poor conducted at the Faculty of Law and Administration of the University of Maria Skłodowska-Curie, and the professional experience gained in Vietnam working at three universities and NGO. The author presents her understanding of public opinion about lawyers, legal education and the pro bono legal services system in Belarus, Poland and Vietnam.

Nie ma wątpliwości, że poradnictwo prawne oraz obywatelskie jest jednym z kilku kluczowych elementów wpływających na dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Prowadząc badanie tego mechanizmu, warto spojrzeć na inne obszary dotyczące edukacji prawniczej oraz zawodu prawnika, żeby zanalizować cały system poradnictwa razem z wpływającymi na jego jakość czynnikami. Europejska Komisja ds. Skuteczności Wymiaru Sprawiedliwości regularnie zbiera oraz analizuje dane z krajów Unii Europejskiej dotyczące wymiaru sprawiedliwości. Jednak kraje Partnerstwa Wschodniego nie prowadzą takich badań regularnie, chociaż raporty krajowe są sporządzane w oparciu o realizowane projekty badawcze oraz/lub społeczne. Studia prawnicze na Białorusi, projekt badawczy na temat wymiaru sprawiedliwości dla ludzi ubogich na WPIA UMCS w Lublinie¹ oraz doświadczenie zdobyte podczas pracy z trzema uniwersytetami oraz NGO w Wietnamie² sprzyjały napisaniu niniejszego artykułu przedstawiającego pojmowanie opinii społecznej o prawnikach, edukację prawniczą oraz system bezpłatnej pomocy prawnej na Białorusi, w Polsce oraz Wietnamie.

* Autorka ukończyła w 2006 r. pięcioletnie studia prawnicze na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku.

¹ Projekt badawczy został przeprowadzony pod kierownictwem prof. UMCS Andrzeja Korybskiego w latach 2010–2011 w ramach programu stypendialnego im. Lane'a Kirklanda.

² Na zaproszenie międzynarodowej organizacji pozarządowej BABSEA CLE autorka pracowała jako ekspert międzynarodowy z klinicznej edukacji prawniczej na Uniwersytecie Związku Zawodowego Pracowników, Państwowym Uniwersytecie Ekonomicznym w Hanoi oraz na Uniwersytecie w Hue.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Motywacja wyjazdu na studia w Polsce

Aplikując na stypendialny program im. Lane'a Kirklanda w Polsce, adresowany dla obywateli krajów Europy Wschodniej, zastanawiałam się nad tematem badania, które miałabym prowadzić na jednej z polskich uczelni w razie pozytywnej oceny komisji rekrutacyjnej. Ponieważ od kilku lat pracowałam w klinice prawa na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku, w obszarze moich zainteresowań znajdowała się przede wszystkim problematyka bezpłatnej pomocy prawnej osobom niezamożnym, zasady działania uniwersyteckich poradni prawnych oraz sposoby udzielania pomocy prawnej przez studentów. Wybierając Polskę jako kraj docelowy studiów prawniczych, koncentrowałam się na tym, żeby system prawny oraz ustrój państwa, hierarchia organów państwowych oraz przepisów prawnych były z jednej strony dobrym przykładem państwa demokratycznego, z drugiej zaś miały jak najwięcej cech wspólnych z białoruską rzeczywistością. Ponadto zależało mi na tym, żeby wybrany temat oraz rezultaty badania były przydatne w przyszłości w mojej pracy na Białorusi.

Jeszcze jedna okoliczność wpływała na mój wybór. Polski program klinicznego nauczania prawa jest obecnie jednym z wiodących tego typu programów w tym regionie geograficznym i od lat dzieli się zdobytym doświadczeniem z gośćmi z innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej³. Oznacza to, że polskie uniwersyteckie poradnie prawne oraz Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, jako centrum edukacji klinicznej, są dobrze zorientowane w problematyce udzielania bezpłatnej pomocy prawnej przez studentów klinik prawa w innych regionach i są w stanie przedstawić sposoby radzenia sobie z problemami dnia codziennego związanymi z prowadzeniem uniwersyteckich poradni prawnych.

W rzeczywistości rok studiów na WPiA na UMCS, staż w kancelarii adwokackiej, sędzię rejonowym oraz FUPP, udział w ogólnopolskich konferencjach na temat klinicznej edukacji prawniczej umożliwiły zapoznanie się z teoretycznymi oraz praktycznymi aspektami realizacji dostępu do wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Praca z wybitnymi prawnikami oraz honorowymi doktorami i profesorami związanymi z problematyką edukacji prawniczej sprawiała mi niemałą przyjemność oraz przyczyniła się do poszerzenia mojej wiedzy o prawie w Polsce. Po zakończeniu programu stypendialnego zdobytą wiedzę przekazałam kolegom z Białorusi poprzez realizację przez FUPP polsko-białoruskiego projektu pod tytułem „Polepszenie jakości usług świadczonych przez białoruskie poradnie prawne”⁴.

Motywacja wyjazdu do pracy do Wietnamu

Kliniczna edukacja prawnicza stanowi pojęcie, które jest dobrze znane w środowisku prawniczym na całym świecie. Kliniki prawa istnieją na pięciu kontynentach⁵. Z biegiem lat program kliniczny rozwinął się najbardziej w Stanach Zjednoczonych. Kliniki z powodzeniem funkcjonują również w Ameryce Łacińskiej, Afryce oraz Australii. W Europie program nauczania prawa w ramach poradni prawnych rozwinięty jest najbardziej w środkowo-wschodniej części kontynentu. Na kontynencie azjatyckim kliniki są zorganizowane w większości państw, ale spośród nich wyróżnia się program klinicznego nauczania prawa w Chinach⁶.

Dla wspierania dostępu do wymiaru sprawiedliwości poprzez edukację został utworzony związek pod nazwą Global Alliance for Justice Education⁷, którego jednym z priorytetów jest **globalne rozpowszechnienie i wzmocnienie klinicznej edukacji prawniczej na uczelniach oraz wspieranie innych form edukacji prawniczej istotnych dla społeczeństwa**. To właśnie dzięki newsletterowi wydawanemu przez GAJE dowiedziałam się o rekrutacji ekspertów z zakresu edukacji klinicznej do pracy jako wolontariusze na uczelniach wyższych w Wietnamie. Promotorem idei zaproszenia osób z międzynarodowym doświadczeniem w klinicznej edukacji prawniczej do pracy i dzielenia się wiedzą z wietnamskimi kolegami jest amerykańska organizacja od kilku lat działająca w południowo-wschodniej Azji – Bridges Across Borders Southeast Asia Community Legal Education Initiative (BABSEA CLE). Prezentowała ona rezultaty swojej pracy w regionie na światowej konferencji GAJE w lipcu 2011 r. w Walencji (Hiszpania)⁸.

Chociaż spełniałam kryteria wymagane od kandydatów na stanowisko eksperta międzynarodowego, nie miałam pewności, czy dostanę pracę w Azji. W chwili otrzymania pozytywnej decyzji nie wiedziałam jeszcze, że czteromiesięczny termin pracy w Hanoi przedłuży się prawie na rok i będzie stanowił nauczanie prawa w poradniach prawnych na trzech uczelniach wyższych w różnych miastach Wietnamu. Jadąc do Wietnamu, nie wiedziałam niestety nic o środowisku akademickim, edukacji prawniczej, zasadach nauczania na uczelniach wyższych oraz pracy prawników w Azji. Nie miałam również pojęcia o tradycjach i zachowaniu w społeczeństwie azjatyckim, które wpływają na prywatne oraz publiczne sfery życia Wietnamczyków oraz pracujących tutaj cudzoziemców. Obecnie, mając za sobą półroczną pracę, pragnę podzielić się moimi obserwacjami z Wietnamu dotyczącymi:

- » edukacji prawniczej na uczelniach wyższych;
- » zawodu prawnika w społeczeństwie;
- » bezpłatnej pomocy prawnej.

Ponieważ celem mojej pracy w Wietnamie jest polepszenie jakości edukacji prawniczej na uczelniach wyższych poprzez wzmocnienie potencjału uniwersyteckich poradni prawnych oraz poszerzenie wykorzystania interaktywnych metod nauczania prawa, pomocne okazały się doświadczenia zdobyte na Białorusi oraz w Polsce. Porównanie trzech wybranych krajów może sprawiać trudności ze względu na znaczną różnicę

³ M. Berbec-Rostas, A. Gutnikov, B. Namysłowska-Gabrysiak, Clinical Legal Education in Central and Eastern Europe, [W:] F.S. Bloch (ed), *The Global Clinical Movement: Educating Lawyers for Social Justice*, Oxford University Press, 2010, p. 57.

⁴ Projekt został zrealizowany w maju–grudniu 2011 r. przy wsparciu finansowym Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polski w ramach programu „Polska pomoc”. Więcej informacji o projekcie w języku polskim na http://www.fupp.org.pl/index.php?id=polska_pomoc oraz opinii uczestników wizyt studyjnych w języku rosyjskim na <http://www.law.bsu.by/content/?5356>.

⁵ F.S. Bloch, *op. cit.*, p. 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Przez nieformalny status organizacji ciężko dokładnie powiedzieć, przy jakich okolicznościach i przez kogo został założony GAJE. Pierwsze kroki dla powstania tego związku zostały podjęte w 1997 r. przez przedstawicieli społeczeństwa akademickiego oraz prawników po zorganizowaniu kilku ważnych spotkań oraz dyskusji. Więcej informacji o strukturze, misji oraz działaniach GAJE zamieszczono na <http://www.gaje.org>.

⁸ <http://www.gaje.org/conferences/6th-worldwide-conference/>.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

w ustrojach socjalnych, ekonomicznych oraz politycznych tych państw, ale występujące różnice zostaną wyraźnie wskazane w porównaniu z sytuacją w innych krajach.

Po pierwsze warto się zapoznać z ogólną sytuacją w wymienionych powyższych państwach, żeby zrozumieć przyczyny różnorodności.

	Białoruś ⁹	Polska ¹⁰	Wietnam ¹¹
Liczba ludności (osób)	9 577 000	38 442 000	90 549 000
Powierzchnia (km ²)	207 600	312 680	331 212
Współczynnik urbanizacji ¹² (%)	75	61	30
Podział administracyjny	6 obwodów	16 województw	64 prowincje

Większa liczba mieszkańców w Wietnamie na obszarze podobnym do terytorium Polski i Białorusi powoduje tłum na ulicach w ciągu dnia oraz stwarza obraz nieśpiącego miasta w nocy. Mimo znacznych reform socjalnych i ekonomicznych przeprowadzonych w Wietnamie w ciągu dziesięciolecia raporty UNDP nadal przekonują o słabym rozwoju kraju¹³. Obszary wiejskie są znacznie słabiej rozwinięte pod względem ekonomicznym i socjalnym niż miasta. Znaczna ilość osób mieszkających poza granicami miast wyróżnia się niskim stopniem wykształcenia i ubogim stylem życia, głównym zawodem mieszkańców wsi jest rolnictwo.

Edukacja prawnicza

Zdobycie wykształcenia wyższego w Wietnamie jest możliwe w **trzech rodzajach szkół wyższych**: na uniwersytecie (oferuje różne kierunki studiów oraz możliwość prowadzenia różnego rodzaju badań), w kolegium (z bardziej wąskim programem nauczania, często zorientowanym na jeden obszar badań), w instytucie (jest również ściśle ukierunkowany, ale może mieć specjalistyczny potencjał badawczy). Zgodnie z danymi statystycznymi ministerstwa edukacji Wietnamu w roku akademickim 2010–2011 – 163 szkoły wyższe otworzyły swoje drzwi dla nowych studentów¹⁴. W trakcie pracy z BABSEA CLE prowadziliśmy badanie, z którego wynikało, że kliniki prawa zostały założone na ośmiu uczelniach wyższych, w trzech z nich przedmiot „klinika prawa” został wprowadzony jako przedmiot obowiązkowy¹⁵.

Absolwent studiów prawniczych w Wietnamie otrzymuje tytuł licencjacki po czterech latach nauki. Studia licencjackie są płatne dla wszystkich i kosztują około 100 USD rocznie w zależności od ilości wykładanych przedmiotów. Kontynuacja nauki przez kolejne 2 lub 2,5 roku skutkuje otrzymaniem stopnia magistra prawa. Jest to podstawowa różnica pomiędzy studiami prawniczymi na Białorusi oraz w Polsce. Studia prawnicze w Polsce mają charakter studiów jednolitych, które trwają 5 lat i kończą się uzyskaniem dyplomu magistra prawa¹⁶. Ponieważ Białoruś nie dołączyła do procesu bolońskiego, absolwent po zakończeniu pięcioletnich studiów na wydziale prawa uzyskuje dyplom specjalisty. Efektem następnego roku studiów jest

otrzymanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia badań naukowych oraz uzyskanie dyplomu z tytułem magistra prawa¹⁷. Zajęcia na uniwersytecie w Polsce oraz na Białorusi mają charakter teoretyczno-praktyczny, wykłady przeplatają się z seminarium oraz zajęciami, gdzie studenci nabywają umiejętności zawodowe. Cały system szkolnictwa wyższego w Wietnamie jest w poważnym kryzysie spowodowanym stosowaniem starych programów nauczania, metod nauczania nastawionych na wykładowcę, brakiem powiązań pomiędzy nauką i badaniami oraz luką między teorią a praktyką. W ciągu czterech lat studenci są uczestnikami wykładów. Od czasu od czasu przygotowują prezentacje komputerowe na określone przez wykładowcę tematy. Stosowanie przepisów oraz rozwiązanie kazuśców na zajęciach nie jest powszechnie wykorzystywaną metodą nauczania prawa. Taka sytuacja prowadzi do tego, że znaczna ilość absolwentów posiada wiedzę, której nie umie stosować w późniejszej pracy. Konsekwencją jest znaczna liczba osób, które nie mogą znaleźć pracy.

Ponadto studia prawnicze mają charakter polityczny, ponieważ przygotowują przyszłych urzędników. W związku z tym zaproszenie cudzoziemców do wykładania na wydziale prawa na uniwersytecie w Wietnamie może przybrać skomplikowany charakter w zależności od uczelni. W moim wypadku Uniwersytet Związku Zawodowego Pracowników oczekiwał na zezwolenie od rektora przez 3,5 miesiąca, a praca na Wietnamskim Uniwersytecie Ekonomicznym nie wymagała żadnych zezwoleń.

Misja prawnika w społeczeństwie

Przepisy Konstytucji RP stanowią, że **zawód prawnika jest zawodem zaufania publicznego**. Adwokat lub radca prawny udzielający klientowi pomocy prawnej w postaci czy to porady, czy to obrony powinien zawsze pamiętać o tym, że sprawuje funkcję publiczną, że jest osobą obdarzoną wielkim kredytem zaufania przez społeczeństwo i państwo. Ponadto zawód prawnika jest zawodem prestiżowym, który przynosi zysk, co stanowi dodatkową motywację dla tysięcy chętnych osób co rok aplikujących na studia prawnicze w Polsce. Warto zwrócić uwagę, że większość wydziałów prawa oferuje dwa kierunki studiów – prawo oraz administracja. Absolwenci kierunku administracja mają zamiar pracować w organach państwowych lub urzędach. Studenci już na początku decydują, na jaki kierunek studiów aplikować. Ogólnie – w społeczeństwie polskim prawnik uznawany jest za

⁹ <http://en.worldstat.info/Europe/Belarus>. Dane statystyczne dotyczące liczby ludności podane na 2011 r.

¹⁰ <http://en.worldstat.info/Europe/Poland>.

¹¹ <http://en.worldstat.info/Asia/Vietnam/>.

¹² Współczynnik urbanizacji – procentowy udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie ludności.

¹³ <http://www.un.org.vn/en/about-viet-nam/overview.html>.

¹⁴ <http://www.moet.gov.vn/?page=11.10&view=3544>. Dla porównania w Polsce w roku 2010 istniało 467 szkół wyższych, na Białorusi w 2012 r. – 55 uczelni.

¹⁵ W ramach projektu UNDP, począwszy od czerwca 2010 r., BABSEA CLE zbiera i analizuje roczne dane o klinicznej edukacji na uniwersytetach partnerach projektu. Raport końcowy pod nazwą „CLE in Vietnam” jest przedstawiany sponsorowi dla monitorowania rozwoju oraz opracowania koncepcji potencjalnego wsparcia klinicznej edukacji prawniczej w przyszłości.

¹⁶ Standardy kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów, załącznik 85 – Prawo. Dostęp na http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?place=Lead07&news_cat_id=117&news_id=982&layout=1&page=text.

¹⁷ Art. 206 Kodeksu o wykształceniu z 11.1.2011 r., Dz.U. z 2011 r., № 13, 2/1795.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

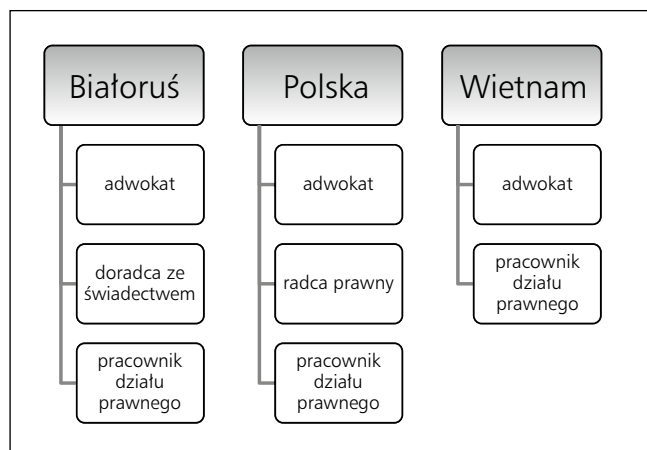
osobę powołaną do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz do kształtowania i stosowania prawa.

Na Białorusi zawód prawnika kojarzy się z wysokimi zarobkami w prywatnych firmach prawniczych lub pracą w kancelarii adwokackiej, gdzie głównymi klientami są osoby podejrzane lub oskarżone w sprawach karnych. Niestety z powodu wyjątkowej sytuacji politycznej na Białorusi obrona praw i wolności człowieka nie jest wiodącą misją prawnika. W rzeczywistości adwokat może utracić licencję na udzielanie usług prawniczych oraz zostać wykluczony z listy członków rady adwokackiej za pomoc prawną w sprawach politycznych¹⁸.

Absolwenci studiów prawniczych w Socjalistycznej Republice Wietnamu uważają się za przyszłych urzędników. Jeśli ktoś twierdzi, że jest prawnikiem, w rozumieniu społeczeństwa oznacza to, że pracuje w urzędzie (administracji publicznej) lub w prokuraturze. Mimo że praca w firmach prawniczych oraz kancelariach adwokackich przynosi dobry dochód, obecnie zawód prawnika nie jest bardzo popularny wśród młodzieży.

Podmioty udzielające pomocy prawnej

Ponieważ absolwenci studiów prawniczych po zakończeniu nauki mogą zajmować stanowiska w różnych organach państwowych i przedsiębiorstwach oraz wykonywać funkcje publiczne lub sprawować władzę, określe stanowiska, na których prawnicy udzielają odpłatnej pomocy prawnej osobom fizycznym lub prawnym.

Po zakończeniu studiów prawniczych **na Białorusi** absolwent ma możliwość pracować w dowolnej firmie lub przedsiębiorstwie jako samodzielny prawnik lub w dziale prawnym. Pracownicy działu prawnego zajmują się na bieżąco kompleksową obsługą firmy od strony prawnej, m.in. sporządzaniem umów, rozpatrywaniem reklamacji składanych przez klientów, tworzeniem regulaminów oraz reprezentowaniem firmy w sprawach przed organami sądowymi, administracyjnymi, jak również organami postępowania egzekucyjnego. Często na stanowisku asystenta prawnika w małych firmach są chętnie widziani studenci ostatnich lat studiów prawniczych.

W skomplikowanych sprawach lub w sytuacjach, gdy firma nie dysponuje własnym prawnikiem, usługi prawne są świadczo-

ne za pośrednictwem doradcy ze świadectwem lub rzadziej adwokata. Świadectwo jest wydawane przez ministerstwo sprawiedliwości obywatelom Białorusi, którzy ukończyli studia prawnicze, posiadają przynajmniej roczne doświadczenie w pracy prawniczej oraz złożyli egzamin kwalifikacyjny i mają zamiar świadczyć usługi prawne indywidualnie lub pracować w zespole firmy prawniczej¹⁹. Adwokatem może zostać obywatel Białorusi, który ukończył studia prawnicze, odbył staż w kancelarii adwokackiej lub u adwokata samodzielnego oraz złożył egzamin adwokacki. Dowodem statusu adwokata jest licencja adwokacka wydawana przez ministerstwo sprawiedliwości²⁰. Żeby zostać adwokatem lub doradcą ze świadectwem na Białorusi, trzeba mieć obywatelstwo białoruskie (art. 7 Prawa o adwokaturze oraz pkt 52 rozporządzenia), przy czym edukacja prawna może być nabyta zarówno na Białorusi, jak i za granicą. Według Kodeksu postępowania karnego²¹ obrońcą w sprawach karnych może być adwokat białoruski lub cudzoziemiec, jeśli pomiędzy Białorusią a innym państwem jest zawarta właściwa umowa międzynarodowa. Obecnie jedyna taka umowa to umowa z Litwą. Wziąwszy pod uwagę to, że co roku kilkunastu (ta liczba stale rośnie) cudzoziemców studiuje prawo na białoruskich uczelniach wyższych, z mojego punktu widzenia, w odniesieniu do cudzoziemców jest to instrumentem administracyjnym, który często wykorzystuje władza na Białorusi dla ograniczenia konkurencji na rynku prawniczym.

Funkcjonujący od 1991 r. dwupoziomowy system prawników – adwokat oraz doradca ze świadectwem – uległ niespodziewanym zmianom w kwietniu 2012 r. Jak wynika z debat w środowisku prawniczym oraz w mediach, nowa regulacja prawna grozi zniknięciem doradców ze świadectwem na rynku usług prawniczych.

Adwokaci i wcześniej, i teraz mogą świadczyć wszelkie usługi prawne zarówno osobom fizycznym, jak i prawnym, mają dostęp do sądów powszechnych oraz gospodarczych. Prawnicy ze świadectwem są ograniczeni świadczeniem usług prawnych związanych wyłącznie z prowadzeniem działalności gospodarczej, a więc większość ich klientów to podmioty gospodarcze. W rzeczywistości doradcy ze świadectwem obsługiwali 97% klientów biznesowych, podczas gdy adwokaci skupiali się na świadczeniu usług dla osób fizycznych we wszelkich sprawach i rzadziej udzielali pomocy prawnej podmiotom prawnym w prawie handlowym. Do wprowadzenia zmian w 2012 r. doradcy ze świadectwem mogli wykonywać ograniczoną liczbę usług prawnych (doradztwo w zakresie prawa handlowego, wspieranie procesu zakładania lub likwidacji spółek prawa handlowego, przedstawicielstwo w sądach w sprawach związanych z uczestnictwem osób prawnych). Nawet w tych warunkach

¹⁸ Pavel Sapelka, Andrzej Warwaszewicz oraz pięciu innych adwokatów w latach 2011–2012 zostało wykluczonych z listy członków rady adwokackiej. Wszyscy byli adwokatami kandydatów na stanowisko prezydenta w wyborach 2010 r. oraz obrońcami osób zatrzymanych podczas manifestacji po ogłoszeniu wyników wyborów. Więcej na ten temat na <http://ms.gov.pl/pl/archiwum-informacji/news,3432,10,list-ministrow-sprawiedliwosci-ue-do.html>.

¹⁹ Pkt 53 rozporządzenia Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Białorusi z 6.1.2009 № 1 o niektórych kwestiach licencjonowania usług prawnych, Dz.U. z 2009 r, № 15, 8/20256.

²⁰ Art. 7 ustawy z 30.12.2011 № 334 Prawo o adwokaturze oraz działalności adwokackiej na Białorusi, Dz.U. z 2012 r., № 2, 2/1884.

²¹ Art. 44 pkt 2 KPK z 16.7.1999 r., Dz.U. z 1991 r., 2/71.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

nie mogli dostarczyć wszystkich niezbędnych usług prawnych. Na przykład doradca nie mógł reprezentować klienta-osoby prawnej w sądzie, w sprawie z pracownikiem lub w sprawie wynikającej z własności intelektualnej, bo regulacja prawna nie pozwalała mu na reprezentowanie interesów klientów w sądach powszechnych.

Po wprowadzeniu zmian ustawowych obecnie reprezentacja w sądzie powszechnym oraz gospodarczym jest dostępna jedynie dla adwokatów. W związku z tym, aby występować w sądach, doradcy ze świadectwem muszą przejść do grona adwokatów lub zostać doradcą i ograniczyć się do udzielania porad bez uczestnictwa w rozprawach sądowych. Dla zmiany statusu ustawa wymaga od radców ze świadectwem zdania egzaminu adwokackiego oraz odbycia stażu w kancelarii adwokackiej niezależnie od poprzedniego wieloletniego doświadczenia zawodowego²².

W Polsce ustalony od dawna podział prawników na radców prawnych oraz adwokatów wygląda na stabilny, mimo że dyskusja dotycząca połączenia zawodów adwokata i radcy prawnego toczy się w ciągu ostatnich kilku lat nie tylko w środowisku prawniczym, ale i mediach oraz wśród urzędników²³. Połączenie mogłoby się wydawać nieuniknione, gdyż zawody te wspólnie dążą do ochrony interesów obywateli oraz podmiotów prawnych.

Uprawnienia przedstawicieli tych zawodów prawniczych są bowiem prawie identyczne, z wyłączeniem pomocy prawnej świadczonej na rzecz osób podejrzanych i oskarżonych o popełnienie czynów zabronionych przez ustawy. Zawód radcy prawnego polega na świadczeniu pomocy prawnej, w szczególności na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami, z wyjątkiem występowania w charakterze obrońcy w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe²⁴. Adwokat jest uprawniony do udzielania pomocy prawnej w szerokim zakresie, bez wyjątków²⁵. Żeby zostać adwokatem lub radcą prawnym, trzeba spełniać określone w ustawach wymagania, m.in. odbyć aplikację oraz złożyć egzamin. Obywatelstwo polskie nie jest konieczne. Ciekawe jest wymaganie dotyczące edukacji. Przyszły adwokat lub radca prawny winien ukończyć wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskać tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej²⁶.

Jeśli absolwent studiów prawniczych w Polsce nie marzy o zawodzie adwokata lub radcy prawnego, praca w działach prawnym spółki lub firmy jest kolejną możliwością. Dużym firmom i przedsiębiorstwom potrzebna jest stała obsługa podmiotów gospodarczych, dlatego mają one swoje działy prawne, które na bieżąco rozwiązują problemy firmy, przygotowują treść umów, sprawdzają zawierane kontrakty i służą pomocą w razie potrzeby.

W Wietnamie absolwenci studiów prawniczych, podobnie jak w Polsce oraz na Białorusi, mogą pracować w działach prawnych przedsiębiorstw oraz spółek. Oprócz posiadania dyplomu licencjata nie muszą spełniać żadnych dodatkowych wymogów formalnych. W odróżnieniu od państw europejskich zawód prawnika w Wietnamie kojarzy się tylko ze stanowiskiem adwokackim.

Żeby zostać wpisanym na listę adwokatów, oprócz dyplomu dodatkowo trzeba mieć:

- 】 obywatelstwo wietnamskie,
- 】 dobre cechy moralne,
- 】 dobry stan zdrowia,
- 】 ukończony 6-miesięczny kurs praktyczny, który jest organizowany przez Akademię Sprawiedliwości pod kierownictwem ministerstwa sprawiedliwości,
- 】 ukończoną 18-miesięczną aplikację²⁷.

Po pozytywnym ukończeniu aplikacji, zakończeniu kursu praktycznego oraz złożeniu kilku testów i egzaminów prawnik nabywa tytuł adwokata oraz licencję, która uprawnia go do wykonywania zawodu. Adwokat ma prawo pracować indywidualnie lub w kancelarii adwokackiej razem z innymi adwokatami, m.in. cudzoziemcami. Wraz z przyjęciem ustawy o adwokatach w 2006 r. zagraniczne firmy prawnicze w Wietnamie mogą udzielać porad prawnych o prawie wietnamskim i posiadają prawo reprezentacji klientów w sądach wietnamskich przez swoich pracowników wietnamskich (prawnicy cudzoziemcy nie mają prawa do reprezentacji w sądach²⁸).

Aplikacja adwokacka na Białorusi oraz w Polsce zawiera w sobie szkolenia oraz warsztaty praktyczne ułatwiające nabycie wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do praktycznego wykonywania zawodu prawnika. Wietnamski system przygotowania prawników wymaga ukończenia oddzielnego kursu. W związku z tym byłam zainteresowana poznaniem uzasadnienia konieczności udziału w kursie oraz opinii o ustawie o adwokatach. Udało mi się zorganizować rozmowę za pomocą tłumacza z *Tong Thanh Thanh*, wykładowczynią Akademii Sprawiedliwości, oraz *Duong Hoan*, wykładowcą prestiżowej szkoły prawnej – Ho Chi Minh Law University.

Okazało się, że czteroletnie studia prawnicze w Wietnamie gwarantują otrzymanie wiedzy, ale nie umiejętności, o czym wspomniałam powyżej. Absolwenci nie są w stanie stosować odpowiednich przepisów prawnych, nie mówiąc o umiejętnościach komunikacyjnych oraz wystąpieniach publicznych. Podczas sześciomiesięcznego kursu praktycznego przyszli adwokaci uczą się tego, czego studenci na wydziałach prawa na Białorusi oraz w Polsce w czasie zwykłych studiów prawniczych. W Akademii Sprawiedliwości²⁹ wykładowcy stosują symulacje, odgrywanie ról, debaty oraz analizują kazusy prawne. Takie metody nie są stosowane przez zwykłych wykładowców z powodu elementarnej braku zbiorów kasusów oraz niechęci do zmiany ustalonej tradycji biernego nauczania poprzez wykłady. *Duong Hoan* powiedział, że większość prawników nabywa wiedzę oraz umiejętności przez własne doświadczenie.

²² Art. 9 pkt 2 ustawy Prawo o adwokaturze... na Białorusi.

²³ O przyszłości zawodów radcy prawnego i adwokata debatowali w redakcji „Rzeczpospolitej” przedstawiciele obu profesji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości. Video jest dostępne na <http://www.tv.rp.pl/artykul/884655.html>.

²⁴ Art. 4 ustawy z 6.7.1982 r. o radcach prawnych, tekst jedn.: Dz.U. z 2010 r. Nr 10, poz. 65 ze zm., dalej jako: RadPrU.

²⁵ Art. 4 ustawy z 26.5.1982 r. Prawo o adwokaturze, tekst jedn.: Dz.U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1058 ze zm., dalej jako: PrAdw.

²⁶ Art. 65 PrAdw oraz art. 24 RadPrU.

²⁷ Ustawa z 29.6.2006 r. Prawo o adwokatach. Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://english.luatvietnam.vn/>.

²⁸ Art. 70 ustawy wietnamskiej Prawo o adwokatach.

²⁹ <http://judacaen.awas.com.vn/>.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Ponieważ art. 63 Kodeksu postępowania cywilnego³⁰ pozwala dowolnej osobie, nawet bez dyplomu prawnika, reprezentować klientów w sądach powszechnych (z wyjątkiem obrony w sprawach karnych), prawnicy nie starają się o tytuł adwokata i pracują z klientami indywidualnie. Na przykład *Duong Hoan* wykłada na uniwersytecie oraz udziela porad prawnych w sprawach cywilnych oraz handlowych. Na ile taka praca jest legalna z punktu widzenia regulacji podatkowej, można się tylko domyślać.

Podsumowując powyższe informacje, konieczne jest podanie danych statystycznych o ilości prawników w tych krajach:

	Białoruś ³¹	Polska ³²	Wietnam ³³
Adwokaci	1657	10 524	6559
Radcy prawni	1301	26 050	–
RAZEM	2958	36 574	6559
Ilość prawników na 100 tys. mieszkańców	31	99	7

Bezpłatna pomoc prawna oraz porady obywatelskie Białoruś

Po pierwsze, **bezpłatna pomoc prawna na Białorusi jest udzielana wyłącznie przez adwokatów**. Jest to wymagane ustawą Prawo o adwokaturze³⁴, przy czym do wprowadzenia zmian ustawowych ten obowiązek nie mógł być stosowany do doradców ze świadectwem, ponieważ oni pracują z podmiotami gospodarczymi i nie mają dostępu do sądów powszechnych. Obecnie, jeśli doradca ze świadectwem chce występować w sądach powszechnych lub gospodarczych, musi zostać adwokatem. Powoduje to dodatkowo wykonywanie pracy *pro bono* w określonych przez ustawę wypadkach. Po drugie, od 2005 r. ministerstwo sprawiedliwości poczyniło przygotowania do przygotowania jednolitego dokumentu o bezpłatnej pomocy prawnej. Tak zostały uchwalone dwa rozporządzenia ministerstwa sprawiedliwości, które określają zakres podmiotów mających prawo do bezpłatnej pomocy prawnej, podmiotów udzielających taką pomoc oraz kryteria określające, czy sprawa może być przyjęta bezpłatnie. Warto zwrócić uwagę na rozporządzenie ministerstwa sprawiedliwości z 19.11.2010 r. „O niektórych kwestiach oświaty prawniczej społeczeństwa”³⁵, które wskazuje na uniwersyteckie poradnie prawne jako podmioty uprawnione do udzielania bezpłatnej pomocy prawnej. Jest to pierwszy i na razie jedyny akt prawny, który reguluje działalność klinik prawa na Białorusi.

Mimo że rząd robi znaczne postępy w poszerzaniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla osób ubogich, prawnicy oraz ich klienci narzekają na niedoskonałość istniejącego systemu.

Białoruski model bezpłatnej pomocy prawnej łączy dwa modele – charytatywny oraz opłacany przez państwo. Charytatywny model oznacza, że pomoc prawna jest udzielana przez prawników na własny koszt, klient nie ponosi żadnych wydatków, zarówno na poziomie przedsądowym, jak i przy udziale prawnika w postępowaniu sądowym. Państwo również nie pokrywa kosztów pracy adwokata. Takie reguły są stosowane przy udzielaniu pomocy prawnej we wszelkich sprawach niedotyczących

postępowania karnego oraz poradnictwa w sprawach biznesowych dla określonej liczby osób, m.in.:

- ▶ niepełnosprawnym I oraz II kategorii,
- ▶ mieszkańcom małych miast rolniczych w trakcie adwokackich wizyt terenowych³⁶.

Dla niektórych osób adwokaci prowadzą poradnictwo na określony temat, na przykład:

- ▶ powództwa w sprawach wynikających z prawa pracy lub zobowiązań alimentacyjnych,
- ▶ osobom niezgadzającym się z decyzją komisji wyborczej o niedokładności w listach wyborczych,
- ▶ ofiarom ataków terrorystycznych w sprawach otrzymania odszkodowań oraz procedury rehabilitacji,
- ▶ osobom, które nie ukończyły 18. roku życia, lub ich rodzicom o interesach dziecka w sprawach wynikających z prawa pracy lub zobowiązań alimentacyjnych³⁷.

Ale światowy model charytatywnej pomocy prawnej różni się od białoruskiego motywacją prawników do udzielania bezpłatnej pomocy. Na Białorusi adwokaci są przymuszani do prowadzenia pomocy *pro bono* pod rygorem postępowania dyscyplinarnego oraz utraty licencji adwokackiej, podczas gdy w innych państwach prawnicy są zachęceni do takiej pracy³⁸.

Drugą okolicznością, która rodzi wątpliwości co do sprawiedliwości w odniesieniu do odbiorców pomocy, jest lista osób mających prawo do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej. Nierzadko adwokaci narzekają na skomplikowany charakter spraw wynikających z prawa pracy, w których oni reprezentują powodów bezpłatnie, podczas gdy ich klienci walczą o wypłatę wysokich zarobków (tj. formalnie powód nie jest osobą ubogą). Osoba uboga biorąca udział w każdej innej sprawie może otrzymać bezpłatną pomoc adwokata na podstawie pozytywnej decyzji przewodniczącego rady adwokackiej. Nietrudno się domyśleć, że adwokaci nie są motywowani pracą na własny koszt w innych sprawach, gdy czeka na nich kolejka osób uprawnionych do takiej pomocy przepisami prawa. W związku z tym powstaje pytanie, czy naprawdę uboga osoba ma gwarantowany dostęp do pomocy prawnej.

Opłacany przez państwo model bezpłatnej pomocy prawnej wykorzystywany jest w postępowaniu karnym i jest podobny do modelu funkcjonującego w innych krajach. Kodeks postępowania karnego upoważnia oskarżonego do prawa do adwokata. Jeśli oskarżony nie jest w stanie ponieść kosztów usług prawniczych, adwokat zostanie wyznaczony przez radę adwokacką, a jego praca będzie opłacona ze środków skarbowych

³⁰ Kodeks postępowania cywilnego z 15.6.2004 r. Dostęp na <http://english.luat-vietnam.vn>.

³¹ Dane statystyczne zostały przedstawione na okrągłym stole na temat „Rynek usług prawniczych w świetle nowej ustawy Prawo o adwokaturze” w Mińsku 28.9.2011 r. Dostęp na <http://www.jurist.by/advokatura/>.

³² Dane z raportu o dostępności pomocy prawnej w Polsce, przygotowanego przez Naczelną Radę Adwokacką, z 12.1.2010 r.

³³ Information sweet – Vietnam, 31.9.2011 r. Dostęp na www.nichibenren.or.jp.

³⁴ Art. 6 ustawy Prawo o adwokaturze... na Białorusi.

³⁵ Dz.U. z 2010 r., № 288, 8/22985.

³⁶ Pkt 1.6.2. rozporządzenia o niektórych kwestiach oświaty...

³⁷ Pkt 1.6.3–1.6.6 rozporządzenia o niektórych kwestiach oświaty....

³⁸ Charytatywny system istnieje we Francji, Włoszech, Hiszpanii i in. Adwokaci są zachęceni do pracy *pro bono* na rzecz osób ubogich dla spełnienia standardu etyki zawodowej.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

państwa. W niektórych sprawach udział adwokata jest niezbędny i oskarżony nie może zrezygnować z jego usług. Po wyroku skazującym organ publiczny ma prawo otrzymać od osoby oskarżonej zwrot kosztów za usługi adwokata wyznaczonego do reprezentacji z urzędu. Ponieważ zgodnie z danymi statystycznymi Sądu Najwyższego Białorusi szansa na usłyszenie wyroku uniewinniającego jest 0,7%³⁹, oznacza to, że prawie każda oskarżana osoba ponosi koszty usług wyznaczonego prawnika. Narzekania takich osób dotyczą głównie zakazu rezygnacji z usług wyznaczonego prawnika w sprawach, gdy prawo zobowiązuje do jego udziału, oraz jakości faktycznie niebezpłatnych usług adwokackich.

Poza granicami kancelarii adwokackich bezpłatną pomoc prawną mieszkańcy Białorusi mogą uzyskać od notariuszy, w sprawach dotyczących ich kompetencji, w biurach porad konsumentów. Prokurator ma uprawnienia do składania wniosków do sądu, w ograniczonym zakresie, w odniesieniu do spraw dotyczących praw dziecka. Z tego rozwiązania korzystają rodzice z niskim dochodem. Ponadto znaczna ilość osób korzysta z „kącików” prawnych prowadzonych przez prawników na stronach internetowych, w gazetach oraz czasopismach, w mediach. Swoją wkład w system bezpłatnej pomocy prawnej wnoszą kliniki prawa, gdzie co roku ponad tysiąc spraw jest rozpatrywanych przez studentów skupionych w 13 uniwersyteckich poradniach prawnych.

Polska

Rezygnując z przedstawienia całego systemu bezpłatnej pomocy prawnej w Polsce, o którym dużo napisano oraz wiele dyskutowano⁴⁰, skupię się na kilku podmiotach, które nie istnieją ani na Białorusi, ani w Wietnamie. Organizacjami udzielającymi pomocy osobom w trudnej sytuacji życiowej są biura porad obywatelskich. Udzielają one bezpłatnych „porad obywatelskich” (często dotyczących kwestii prawnych)⁴¹. W trakcie pracy z klientem doradca aktywnie słucha, zadając pytania, po konsultacji z innymi doradcami i wykorzystaniu informacji biura proponuje klientowi kilka możliwych rozwiązań jego problemu⁴².

W sprawach związanych z naruszeniem praw i wolności określonych w Konstytucji i innych aktach normatywnych obywatel Polski, a także cudzoziemiec, może zwrócić się o pomoc do Rzecznika Praw Obywatelskich⁴³. Rzecznik Praw Obywatelskich może udzielić wnioskodawcy informacji o przysługujących mu środkach prawnych.

Porad obywatelskich oraz porad i pomocy prawnej udziela wiele innych, prócz już wspomnianych, organizacji pozarządowych.

Najczęściej organizacje pozarządowe specjalizują się w jednym obszarze działania, na przykład prawa dziecka, prawa kobiet, prawa ofiar przestępstw, naruszenia wolności słowa. Rządziej, jak Helsińska Fundacja Praw Człowieka⁴⁴ czy przedstawione wyżej biura porad obywatelskich, zajmują się sprawami w kilku czy nawet wielu obszarach. Wiele organizacji działa prężnie w swojej lokalnej społeczności.

Obecnie działający system bezpłatnej pomocy prawnej w Polsce nie jest idealny. Polska jako członek Unii Europejskiej oraz Rady Europy podjęła zobowiązanie ustalić gwarancję dostępu do pomocy prawnej dla każdego, kogo nie stać na profesjonalną pomoc prawnika, i stara się spełnić międzynarodowe standardy.

Wadą regulacji prawnej jest brak ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej, która określałaby ogólne zasady przyznawania i udzielania pomocy prawnej we wszystkich rodzajach spraw i zebrałaby w jednym akcie najważniejsze zagadnienia związane z dostępem do pomocy prawnej. Uważam, że należy się zastanowić nad wprowadzeniem rozwiązań mających na celu zwiększenie dostępu do pomocy prawnej dla osób ubogich poprzez wyznaczenie prawnika z urzędu na poziomie przed-sądowym.

Przydałoby się również wprowadzenie listy adwokatów i radców prawnych chętnych do udzielania pomocy prawnej z urzędu, a także listy ich specjalizacji. Sprzyjałoby to podniesieniu jakości udzielanej pomocy prawnej oraz wzmocnieniu zaufania do bezpłatnych usług prawniczych.

Wietnam

Faktycznie bezpłatna pomoc prawna istnieje od czasu ustanowienia Demokratycznej Republiki Wietnamu w 1945 r. Ten system został naturalnie wprowadzony w centralnie planowany ustrój państwa, ponieważ wynikał ze zreformowanego socjalistycznego systemu politycznego⁴⁵. Konstytucja z 1992 r. ogłosiła Wietnam państwem socjalistycznym i zapewniała równość szans wszystkim jej obywatelom. Trwał czas aktywnych reform. Na posiedzeniu w maju 1995 r. Wietnamska Partia Komunistyczna zwróciła szczególną uwagę na niską prawną świadomość społeczeństwa: „Pomoc prawna musi zostać rozszerzona w celu spełnienia codziennych potrzeb społeczeństwa... Musi być ustanowiony system bezpłatnej pomocy prawnej, aby pomóc ludziom żyć i pracować zgodnie z prawem”⁴⁶.

Obecnie działający system bezpłatnej pomocy prawnej, który obejmuje Narodową Agencję Pomocy Prawnej na szczeblu centralnym oraz 63 regionalne ośrodki pomocy prawnej na poziomie lokalnym, został utworzony na podstawie decyzji Premiera No. 734/TTg 6.9.1997 r.⁴⁷ Narodowa Agencja Pomocy Prawnej jest podporządkowana ministerstwu sprawiedliwości, na szczeblu prowincji te funkcje wykonuje regionalny department sprawiedliwości⁴⁸. Ośrodek pomocy prawnej ma świadczyć swe usługi na terytorium całej prowincji, więc w miasteczkach i odległych regionach założono ponad 100 lokalnych oddziałów. W celu

³⁹ Dane statystyczne sądów powszechnych w 2011 r. Dostęp na <http://supcourt.by/cgi-bin/index.cgi?vm=d&vr=stat&vd=6&at=0&m1=5>.

⁴⁰ Na przykład Ł. Bojarski, Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu, Warszawa 2006; M. Mamiński, Ustanowienie pełnomocnika z urzędu po nowelizacji KPC, EP 2010, Nr 15; G. Wiaderek, Dostęp do bezpłatnego poradnictwa prawnego – czas na finał, Radca Prawny.

⁴¹ Więcej na temat działalności biur porad obywatelskich na <http://www.zbpo.org.pl>.

⁴² Organizacje pozarządowe opracowały Standardy prowadzenia poradnictwa prawnego i obywatelskiego (http://www.fupp.org.pl/download/standardy_poradnictwa.pdf), których dobrowolnie przestrzegają.

⁴³ Kim jest Rzecznik Praw Obywatelskich i kto może zwrócić się o pomoc do RPO opisano na <http://www.rpo.gov.pl>.

⁴⁴ Obecnie Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest w Europie jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka.

⁴⁵ Legal services country profile – Vietnam. International Legal Services Advisory Council, Australia, 1998, p. 5.

⁴⁶ Announcement No. 485/CV-VPTW dated 31 May 1995 of the Central Communist Party Office.

⁴⁷ Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://uatvietnam.vn>.

⁴⁸ Pkt 4 decyzji.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

świadczenia usług w odległych regionach oraz dla mniejszości etnicznych prawnicy ośrodków twarzą kliniki mobilne oraz kluby edukacji oraz pomocy prawnej⁴⁹.

Uchwalenie 29.6.2006 r. jednocześnie ustawy Prawo o adwokatach oraz ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej⁵⁰ świadczyło o spójnej polityce mającej na celu ochronę praw i interesów obywateli.

Przed stworzeniem państwowego systemu bezpłatnej pomocy prawnej organizacje pozarządowe oraz stowarzyszenia zawodowe świadczyły pomoc prawną charytatywnie. Na przykład stowarzyszenie prawników, rada adwokacka, sojusz rolników, związek zawodowy, komunistyczny sojusz młodzieży i wiele innych udzielały pomocy prawnej swoim członkom oraz innym ludziom. Obecnie organizacje te nie przestały wykonywać działalności na rzecz społeczeństwa, co więcej, mają możliwość świadczenia usług dobrej jakości.

W Narodowej Agencji Pomocy Prawnej oraz jej regionalnych ośrodkach pracują prawnicy, którzy ukończyli czteroletnie studia prawnicze oraz kurs szkoleniowy udzielania bezpłatnej pomocy, mają przynajmniej dwuletnie doświadczenie w pracy prawniczej oraz są mianowani na to stanowisko przez regionalny departament sprawiedliwości⁵¹. Prawnicy za swoją pracę w ośrodkach lub Agencji otrzymują z budżetu państwa miesięczne wynagrodzenie oraz dodatek za każdą prowadzoną sprawę według oficjalnych stawek⁵². Prawnicy organizacji pozarządowych, inni pracownicy z doświadczeniem w ochronie praw i interesów obywateli lub samodzielni prawnicy lub prawnicy firm prywatnych (tzw. *legal aid collaborators*) otrzymują zaświadczenie (art. 22 pkt 1 ustawy) oraz dodatek, ponadto mają prawo do zwrotu poniesionych przez siebie wydatków z racji świadczenia usługi.

Pracownicy Agencji bądź ośrodków oraz inni prawnicy świadczą bezpłatną pomoc prawną w formie porad prawnych, reprezentacji klientów w postępowaniu sądowym, reprezentacji osób ubogich w pozasądowych sprawach prawnych oraz innego wsparcia w rozwiązaniu sporów (np. mediacja, pomoc w otrzymaniu dokumentów, wykonanie formalności). Ponadto Narodowa Agencja Pomocy Prawnej jest odpowiedzialna za szkolenie prawników i innych osób zaangażowanych do pracy *pro bono*, napisanie artykułów oraz innych materiałów o prawie oraz sporządzanie dokumentów dotyczących prawa o bezpłatnej pomocy prawnej⁵³.

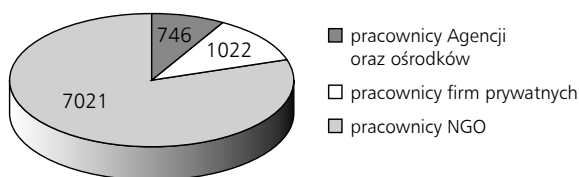
konflikty mieszkańców wsi⁵⁴. Niektóre ośrodki pomocy prawnej zainicjowały utworzenie skrzynek pocztowych, do których mieszkańcy miejscowości rzucają listy z pytaniami. Szkolenie mediatorów wśród mieszkańców wsi, mających rozpatrywać sprawy rolników oraz innych ludzi, również jest bardzo rozpowszechnione w odległych regionach Wietnamu. Chociaż tradycja i kultura Wschodu wpływają na to, że mediatorzy ci wykonują raczej funkcje sędziowskie, niż prowadzą poprawną procedurę mediacji. Jak wcześniej wspomniano, obszary wiejskie w Wietnamie są mniej socjalnie rozwinięte, więc ich mieszkańcy rzadko posiadają wykształcenie wyższe, mają różny poziom wiedzy prawniczej i często nie posiadają umiejętności publicznych wystąpień⁵⁵. Doskonalenie wiedzy oraz umiejętności osób zaangażowanych w świadczenie pomocy *pro bono* jest konieczne dla dostarczenia skutecznej oraz zawodowej pomocy prawnej.

Zgodnie z art. 10 ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej beneficjentami bezpłatnej pomocy prawnej są ludzie ubodzy, grupy preferencyjne (np. ranni lub chorzy żołnierze, działacze rewolucyjni, którzy zostali uwięzieni przez wrogów, kobiety z tytułem „heroiczna matka” i in.), mniejszości etniczne, które stanowią ok. 13% ludności kraju.

Wietnamski rząd jest świadomy, że podniesienie świadomości prawnej jest skutecznym środkiem stabilizacji politycznej, porządku społecznego i bezpieczeństwa oraz ochrony praw bądź interesów obywateli. Mimo znacznych postępów w poszerzaniu dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej liczne problemy ubogich mieszkańców tego kraju nadal czekają na rozwiązanie. Na przykład ulotki i różne materiały promocyjne nie są w stanie podnieść świadomości prawnej. Przekonałam się o tym podczas wycieczki do miast położonych na północy Wietnamu, gdzie miałam możliwość zapoznania się z codziennym życiem mniejszości etnicznych.

Kobieta z ludu Hmong była moją przewodniczką podczas podróży, pokazała mi swój dom w górach oraz przedstawiła swoją rodzinę. Zaskoczyło mnie, że ta kobieta nie umie ani czytać, ani pisać, ale dość płynnie mówi po angielsku, bo to jest niezbędne do zarabiania pieniędzy w tamtym regionie. Troje jej dzieci chodzi do szkoły podstawowej, więc może zdobyć podstawową wiedzę. Ale największe wrażenie zrobiła na mnie budowla, którą przewodniczka nazywała domem. Cztery drewniane ściany oraz dach stanowiły miejsce, gdzie rodzina mieszkała przez cały rok. Podłogą „domu” była goła ziemia, nie było w nim prądu. Należy zaznaczyć, że zima w górach jest chłodna i czasami śnieżna.

Ilość pracowników w systemie bezpłatnej pomocy prawnej

Niestety potrzeby społeczeństwa są znacznie większe niż ilość pracowników pracujących *pro bono*, więc kluby edukacji oraz pomocy prawnej założone przez przeszkolonych mieszkańców dzielnicy mają podnieść świadomość prawną oraz rozwiązać

⁴⁹ Art. III pkt 2 wspólnej instrukcji Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Pracy, Weteranów i Socjalnego Ubezpieczenia z dnia 14.01.1998. Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://luatvietnam.vn>.

⁵⁰ Dostęp do wersji w języku angielskim na <http://luatvietnam.vn>.

⁵¹ Art. 21 ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej.

⁵² W 2008 r. dodatek wynosił VND 100,000 (ok. 5,5 USD). W projektach partnerskich z zagranicznymi organizacjami pozarządowymi wynagrodzenie może wynosić VND 1,2 mln (ok. 70 USD/sprawa).

⁵³ Art. 46 ustawy o bezpłatnej pomocy prawnej.

⁵⁴ Według raportu Narodowej Rady Adwokackiej z 2010 r. w 2006 r. było ok. 700 klubów, w 2009 r. ilość powiększyła się do 4000. Dostęp na <http://www.lawcouncil.asn.au>.

⁵⁵ Legal Aid Club Study, Vietnam. Final report, December 2006, p. 25.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Dla takich ludzi ulotki oraz broszury o prawie nie są efektywnymi środkami podniesienia świadomości prawnej. Instytucje odpowiedzialne za udzielanie pomocy prawnej osobom ubogim muszą wypracować różne podejścia do przekazania informacji grupom docelowym i zapewnienia skuteczności planowanych działań.

Podsumowanie

Pomoc prawna jest ważnym elementem prawnego systemu każdego kraju. Usługi prawnicze mają być usługami świadczonymi profesjonalnie przez odpowiednio przygotowanych prawników. Na jakość pomocy prawnej w równym stopieniu wpływa m.in. edukacja prawnicza oraz dostępność usług prawnika na terytorium kraju. Ponieważ usługi prawnika są drogie, rząd musi zapewniać bezpłatną pomoc prawną ludziom w trudnej sytuacji życiowej, którzy nie są w stanie ponieść kosztów tej pomocy.

Pozytywnie oceniam postępy na Białorusi oraz w Wietnamie zrobione na poziomie legislacyjnym, uchwalenie oddzielnych aktów prawnych o bezpłatnej pomocy prawnej ułatwia beneficjentom dostęp do tej informacji i podnosi wiedzę obywateli o prawie do obrony. W Polsce nie ma jednego aktu prawnego dotyczącego pomocy prawnej. Problematyka ta w rozproszonej formie znajduje się w około 100 aktach prawnych⁵⁶. W oparciu o polskie doświadczenia sugerowałabym natomiast rządowi wietnamskiemu oraz białoruskiemu udoskonalić kryteria udzielania pomocy osobom niezamożnym, żeby naprawdę potrzebujący mieli dostęp do poradnictwa prawnego.

Warto zaznaczyć, że większość sporów może być rozstrzygnięta po otrzymaniu opinii prawnika na etapie przedsądowym lub za pośrednictwem mediatora. W ten sposób działają prawnicy na Białorusi i w Wietnamie, oszczędzając czas, zasoby ludzkie oraz finansowe i osiągając pożądane rezultaty. Jako że polscy prawnicy nie są zobowiązani prowadzić poradnictwa prawnego bezpłatnie na etapie przedsądowym, wysoko oceniam wysiłki

polskich prawników oraz licznych organizacji pozarządowych zachęcających innych własnym przykładem do pracy *pro bono*. Praca prawników *pro bono* nie jest rozpowszechnionym zjawiskiem na Białorusi oraz w Wietnamie.

Wysoka aktywność polskich oraz wietnamskich organizacji pozarządowych w poradnictwie prawnym oraz obywatelskim może być dobrym przykładem dla aktywizacji trzeciego sektora na Białorusi. Opracowane w Polsce Standardy poradnictwa prawnego oraz obywatelskiego są zasadami m.in. moralno-etycznymi opartymi na doświadczeniu różnych państw. Warto z tego korzystać przy opracowywaniu własnego modelu poradnictwa.

Ustawa o bezpłatnej pomocy prawnej w Wietnamie wśród podmiotów udzielających pomoc prawną wymienia pracowników organizacji pozarządowych z wykształceniem prawniczym lub bez niego. Na Białorusi studenci klinik prawa są uprawnieni do udzielania porad prawnych pod nadzorem kadry akademickiej. Przy opracowywaniu projektu takiej ustawy w Polsce warto na wzór Białorusi wymienić kliniki prawa i zalegalizować je na poziomie legislacyjnym.

Nie mniej ważnym aspektem wpływającym na cały system prawny kraju jest edukacja prawnicza. Polska osiągnęła wysoki poziom w szkoleniu socjalnie aktywnych prawników, którzy mają wiedzę oraz umiejętności niezbędne do udzielania pomocy prawnej dobrej jakości. Wykorzystanie aktywnych oraz interaktywnych metod nauczania, skoncentrowane na praktykę podejście oraz nauczanie wartości wpływają na wysokie zainteresowanie ze strony studentów nauką prawniczą oraz społeczne zaufanie do prawników. Wprowadzając reformy edukacyjne, tworząc system poradnictwa prawnego oraz obywatelskiego warto korzystać z dobrych praktyk innych państw i nie unikać własnych tradycji oraz zasad.

⁵⁶ Ł. Bojarski, Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Warszawa 2003, s. 25.

W poprzednim numerze Kliniki m.in.:

- » Zderzenie teorii z praktyką na przykładzie sprawy prowadzonej przez Uniwersytecką Studencką Radę Prawną przy Wydziale Prawa i Administracji UMCS – dr *Małgorzata Szustek-Janowska*, *Jacek Kraczek*
- » Symulacja rozprawy sądowej jako nowoczesna metoda edukacyjna na studiach prawniczych i jej przydatność dla nauczania klinicznego – dr *Wojciech Dziedzic*, *Tomasz Mikociak*
- » Clinical Legal Education in Belarus and Polish support for this movement – *Katarzyna Furman-Łajszczak*, *Yulia Kvatschik*
- » Kształcenie kliniczne na studiach prawniczych (w perspektywie reformy szkolnictwa wyższego w Polsce) – prof. UMCS dr hab. *Andrzej Korybski*
- » Kształtowanie się specjalizacji informatyczno-prawnej – dr *Jacek Janowski*
- » Quo vadis, poradnictwo prawne? – wspomnienia z 6. konferencji Global Alliance for Justice Education – *Klaudia Gąsior*, *Joanna Rycerz*

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

